

აჭარის მუზეუმებში დაცული „ლაზური“ ცულების კოლექცია

A collection of “Laz” axes preserved at Ajara Museum

ნუგზარ მგელაძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის

სახელმწიფო უნივერსიტეტი. ისტორიის

აკადემიური დოქტორი. პროფესორი

თემურ ტუნაძე

აჭარის კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის სააგენტო.

ტასუ-ს პროფესორი, ისტორიის აკადემიური დოქტორი

Nugzar Mgeladze

Batumi Shota Rustaveli State University.

PhD in History, Profesor

Temur Tunadze

Cultural Heritage Protection Agency of Ajara.

Profesor at St. Tbel Abuseridze Teaching University. PhD in History

DOI: <https://doi.org/10.52340/gmg2023.01.18>

აბსტრაქტი: ცული, როგორც სამეურნეო, საბრძოლო თუ საკრალური შინაარსის მქონე იარაღი უძველესი დროიდან დოდ როლს ასრულებდა ადამიანის ცხოვრებაში. სამხრეთ კავკასიაში სამხრეთ-აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთი, მათ შორის დასავლეთ საქართველოს არეალი არქეოლოგიური ცულების ფართო მრავალფეროვნებით ხასიათდება, რასაც მნიშვნელოვნად უწყობდა ხელს ხის ჯიშების სიმრავლე, მეტალურგიის მაღალი დონე და მეურნეობის სხვადასხვა დარგების განვითარება. ეთნოგრაფიული თვალსაზრისით სამხრეთ-დასავლეთი საქართველო ცულის ფორმათა დიდი მრავალფეროვნებით ხასიათდება, რაც შესაბამისი შრომა-საქმიანობის ფუნქციური დიფერენციაციის შედეგაცაა. ამასთანავე სახეზეა აქრეოლოგიური და ეთნოგრაფიული ცულების ფორმათა საინტერესო თანხვედრა. ამ საკითხის უფრო მეტ თვასაჩინოებას ემსახურება წარმოდგენილი სტატია, სადაც აჭარის მუზეუმში დაცული ცულების ორი ჯგუფია დახასიათებული. პირველ ჯგუფში ერთიანდება ცულები, რომელთა წინა ნიღრი ასწრებს უკანას, ანუ უკანა ნიღრი მაღლაა აწეული და ამასთანავე ცულის პირი მთლიანად შიგნითაა შემოსული; 2. მეორე ჯგუფში ერთიანდება ცულები მკვეთრად გამოხატული გრძელი სატარე ხვრელითა და ფართო პირით. ამ ჯგუფის ცულებს ასევე მკვეთრად გამოხატული ვიწრო წელი ახასიათებთ, რითაც ისინი განსხვავდებიან სხვა სახის ცულებისაგან.

Abstract: An axe as an agricultural, battle or ritual weapon played a significant role in human life from ancient times. In the south Caucasus, the south-east Black Sea coast, including the western part of Georgia, is distinguished with a broad variety of archaeological axes, which was significantly conditioned by a large number of wood species, high levels of metallurgy and development of various agricultural fields. In respect of ethnography, southwest Georgia is characterized by a great diversity of axe shapes, which is a result of the functional differentiation of relevant activities. Herewith, an interesting similarity between the archaeological and ethnographical axes' shapes is revealed. The presented article aims to clearly demonstrate this issue and provides the characteristics of two groups of axes represented in Adjara Museum. The first group includes the axes, a toe of which precedes a heel i.e. a heel is pulled up and also, an axe blade is completely pushed in; the second group consists of axes with a large and long eye and broad blade. The axes of this group are also characterized by a narrow cheek (middle part of an axe), which distinguishes them from other types of axes.

Keywords: Axe, museum, archaeology, ethnology

ცული ადამიანის შრომა-საქმიანობის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი იარაღია, რომელიც ადამიანთან უძველესი დროიდან, კერძოდ პალეოლითის დროიდანვე იყო დაკავშირებული. სამეცნიერო ლიტერატურაში ამ საკითხთან დაკავშირებით საინტერესო და მრავალსმომცველი მასალებია თავმოყრილი [რამიშვილი, 1974; სახაროვა, 1988; ქორიძე, 1965; ჯაფარიძე, 1950; Крупнов, 1960; Микеладзе, 1990; მინდორაშვილი, 2021]. მსოფლიოს ხალხებში ცულთან დაკავშირებული მსგავსებები, ხანგრძლივი დაკვირვებისა და ემპირიული ცოდნა-გამოცდილების დაგროვებისა და განვითარების პარალელურად, ტექნოლოგიური პროგრესის შედეგად, სადაც ოსტატისათვის ყველა სახის სიახლის აპრობაციის უპირველეს ამოცანას ნივთის ფორმისა და ფუნქციის ჰარმონიული თავსებადობა წარმოადგენდა.

სამხრეთკავკასიაში საქართველო და მათ შორის სამხრეთ-დასავლეთი საქართველო ტყით მდიდარი რეგიონია და მატერიალურ კულტურაში ეს რესურსი საკმაოდ მრავალფეროვანი ნიმუშებითაა წარმოდგენილი, მაგალითად შეიძლება დავასახელოთ საცხოვრებელი და სამეურნეო ნაგებობები და მასთან დაკავშირებული ხის ელემენტების მრავალფეროვნება, ხის სამეურნეო იარაღები, ხის ჭურჭლეულობა თუ სხვა სახის ტექნოლოგიები, რომლებშიც ხის ჯიშების ცოდნისა და დამუშავების მაღალი კულტურა ჩანს. ეს პირდაპირ კავშირშია ცულის კულტურასთან და ზოგადად, რკინის ინვენტართან. ამ კუთხით გასათვალისწინებელია ისიც, რომ სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო ცნობილია, როგორც უძველესი მეტალურგიული

კერა. ხისა და რკინის დამუშავებასთან დაკავშირებული ემპირიული ცოდნა-გამოცდილება აქაც ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირში იყო. ცულისა და მისი მსგავსი იარაღ-ინვენტარის მრავალფეროვნებაც ამაზე მიუთითებს. არქეოლოგიურ და ეთნოგრაფიულ მასალებშიც ცულის ფორმათა მრავალგვარობას ვხვდებით, რაც ფუნქციური დიფერენციაციის მაღალ კულტურაზე მიუთითებს და ადასტურებს, რომ ფორმა-ფუნქციის თავსებადობა ცულთან დაკავშირებით სხვადასხვა ხასიათისა იყო. ამ კუთხით ძალიან საინტერესოა, მაგალითად, კოლხური ცულის ადგილობრივი წარმომავლობის საკითხი, რაც ნათელს ხდის კოლხეთის და არა მარტო ამ არეალის, მოსახლეობის დამოკიდებულებასა და მიგნებებს ცულის, როგორც სამეურნეო თუ საბრძოლო იარაღის სრულყოფის თვალსაზრისით. ამასთანავე ლოგიკურია, რომ კოლხებმა და, საერთოდ, ქართულმა ემპირიულმა ცოდნა-გამოცდილებამ კოლხური კულტურის წიაღში ცულთან დაკავშირებით მიღწეული მიგნებები, მეტალურგიული მიღწევების პარალელურად, შემდგომშიც - რკინის ხანაშიც განავითარა. ამგვარ დაკვირვებებსა და მიგნებებს, ანუ სათანადო შრომა-საქმიანობათა მისადაგებული ცულის ახალი ფორმების შექმნას, ადამიანი მუდმივად ახორციელებდა, რაც ტრანსმისიის წესით ეთნოგრაფიულად ხელმისაწვდომ პერიოდამდეც შემოინახა. თავის მხრივ, ეს გარემოება სამეურნეო კულტურის ტარდიციულობისა და მდგრადობის მაჩვენებელიცაა, რასაც ქართველი ხალხი უძველესი დროიდან უწყვეტად, შესაბამის ეკოლოგიურ გარემოსა და გეოგრაფიულ არეალში მისდევდა. ამ პროცესს უცხოური გავლენებიც ახლდა, მაგრამ, როგორც წესი, ყველა ინოვაციური ტექნოლოგიური ელემენტი მიმღები ხალხის მიერ ტრადიციული კულტურის წიაღში ადაპტირდებოდა და სახეცვლილი ანდა უცვლელი სახით მკვიდრდებოდა. სამეცნიერო ლიტერატურაში ამასთან დაკავშირებით საინტერესო დაკვირვებები არსებობს, რომელთა მიხედვითაც არქეოლოგიური და ეთნოგრაფიული ცულის ფორმები ბევრ საკითხში ერთმანეთთან თანხვედრაშია და განვითარების უწყვეტობას ადასტურებს [რეხვიაშვილი, 1964:136,138; მგელაძე, ტუნაძე, 2007:52-38].

არქეოლოგიური და ეთნოგრაფიული ცულების გენეზისის, ასევე, ურთიერთმიმართების, ფორმისა და ფუნქციის თავსებადობისა და დინამიკის კვლევის თვალსაზრისით სამუზეუმო კოლექციებს დიდი მნიშვნელობა აქვს, რამდენადაც მათში ცულების საინტერესო ფორმებია შემონახული. მოცემულ შემთხვევაში ყურადღება გვსურს შევაჩეროთ აჭარის მუზეუმში დაცული ცულების ერთ ნაწილზე, რომელსაც პირობითად „ლაზური ცულების კოლექცია“ ვუწოდეთ.

ტერმინი „ლაზური ცული“ სამეცნიერო ლიტერატურაში ახალია. მანამდე ამ სახის ცულების მიმართ გამოიყენებოდა ტერმინები: „ფრანცისკები“, „წებელდური ცული“, „ეგრისული ცული“, „წვერებიანი ცული“¹. ცულების სახელწოდებათა ამგვარი მრავალფეროვნების გამო

1. ამ საკითხთან დაკავშირებით არქეოლოგიურ ლიტერატურაში ვრცელი ბიბლიოგრაფია არსებობს.

სათაურში სიტყვა „ლაზური“ ფრჩხილებში ჩავსვით იმ მოტივით, რომ ამ ცულის გენეზისის კვლევა სპეციალურ ანალიზს საჭიროებს [მინდორაშვილი, 2021:27. იხ. იქვე შესაბამისი ბიბლიოგრაფია]. ფაქტია, რომ ამგვარი ცულები ბოლო დრომდე ლაზურმა ეთნოგრაფიულმა ყოფამ შემოინახა და ამიტომაცაა, რომ არქეოლოგიურთან ერთად [კახიძე, ვიკერსი, მამულაძე, 2000:70-82; მამულაძე, ქამადაძე, 2017:302-322], ეთნოლოგიურ ლიტერატურაშიც მას „ლაზური“ უწოდეს [კახიძე, 2010:12-17].

აჭარის მუზეუმში ცულების ფართო სახესხვაობებია დაცული, თუმცა აღნიშნულ კოლექციაში ცულები წინასწარი შერჩევითაა წარმოდგენილი, რის გამოც ისინი რამდენიმე საერთო ნიშნის მიხედვით გავაერთიანეთ: 1. ტარისა და ნიღრების ურთიერთმიმართება, სადაც უკანა ნიღრი წინასთან შედარებით მაღლაა და ცულის პირი მთლიანად შიგნითაა შეწყული; 2. სატარე ყუასა და პირთან მიმართებაში ცულის წელი მნიშვნელოვნად ვიწროა. ჩვენის აზრით, ამ სახის ნიშან-თვისებას „ლაზური“ ცულების კვლევის შემდგომ ეტაპზე არსებითი მნიშვნელობა მიენიჭება, რამდენადაც ეს ნიშნები ცულის თვისობრივი მახასიათებლებიცაა და მის ფუნქციაში აისახება. მოცემული ნიშნების მიხედვით აჭარის ხარიტონ ახვლედიანის სახელობის მუზეუმში დაცული „ლაზური“ ცულების კოლექციაში ცულების ორი ჯგუფი შეიძლება გავმიჯნოთ: 1. პირველ ჯგუფში ერთიანდება ცულები, რომელთა წინა ნიღრი ასწრებს უკანას, ანუ უკანა ნიღრი მაღლაა აწეული და ამასთანავე ცულის პირი მთლიანად შიგნითაა შემოსული; 2. მეორე ჯგუფში ერთიანდება ცულები მკვეთრად გამოხატული გრძელი სატარე ხერელითა და ფართო პირით. ამ ჯგუფის ცულებს ასევე მკვეთრად გამოხატული ვიწრო წელი ახასიათებთ, რითაც ისინი მკვეთრად განასხვავდებიან სხვა სახის ცულებისაგან.

ქვემოთ წარმოვადგენთ სპეციფიკური თვისებების მიხედვით გაერთიანებული ცულების აღწერილობას:

I ჯგუფის ცულები.

ცული № I. საინვენტარო ნომერი: აკმ. №20098/11.

მუზეუმის საინვენტარო წიგნის ჩანაწერის მიხედვით ცული 1974 წელს ხულოს რაიონის სოფელ ხიხაძირში შ. გაბაიძის საცხოვრებელი სახლის სამირკვლის გათხრისას შემთხვევით იპოვეს.

ცული სწორი და სოლისებური აღნაგობისაა. სატარე და შუაწელი სიფართეში თითქმის ერთნაირი და სწორხაზოვანია. ცულის პირი ტანთან მიმართებაში დაახლოებით 90°-ს ქმნის და მთლიანად შიგნითაა შემოსული. ცულის შუბლის ხაზიც სწორია. ცულის სატარე მცირედ დეფორმირებულია – გვერდზეა გადახრილი. ცული მთლიანობაში, მათ შორის,

მეტნაკლებად განზოგადებული სახით კი იხ.: მინდორაშვილი, 2021:24-28.

სატარე ხვრელიც, ჟანგისგან დაზიანებულია, რაც შესაძლოა პროპორციების აღქმას ართულებდეს, თუმცა სატარე ნახვრეტი ოვალური ფორმის ჩანს და ქვემოთკენ წაწვეტებულია. სამჭედლოში ცულის სატარე რკინის ფირფიტის მოღუნვა-შემოხვევის წესითაა დამზადებული. შესამჩნევია ყუის სისქე, რომელიც კვერის იმიტაციას ტოვებს. ცული სიმაღლეში 18 სმ-ია, ხოლო პირის სამუშაო ნაწილის სიგრძე 11 სმ. სატარე

ხვრელის სიმაღლე 4 სმ-ია, ხოლო ცულის ყუის სისქე 1.5 სმ.

ცული № II. საინვენტარო ნომერი: აკმ. №21982.

მუზეუმის საინვენტარო წიგნის ჩანაწერის მიხედვით ესაა „ცული სამკუთხა პირით და სამკუთხა სატარე ყუით“. მუზეუმში შესულია 1982 წელს, სოფელ ერგედან მუზეუმის თანამშრომლის ნაზი ლორთქიფანიძის მიერ.

ცული სწორი ტანით ხასიათდება. შუბლის ხაზი ტართან მიმართებაში მახვილკუთხაა,

რაც განაპირობებს იმას, რომ წინა ნიღრი შიგნითაა შემოწეული. ცულის პირი მთლიანად შიგნითაა, ხოლო უკანა ნიღრი წინასთან შედარებით 3 სმ-ით მაღლაა. შესაბამისად დარტყმის დროს სამუშაო ზედაპირს პირველი წინა ნიღრი ხვდება. ცულის სატარე სიგრძით 4,2/3,5 სმ-ია. სატარეს შემდგომ ცულის წელი მკვეთრად ვიწროვდება და ყველაზე ვიწრო მონაკვეთში 2,5 სმ. უდრის. შემდგომ ცულის პირი მნიშვნელოვნად ფართოვდება,

ხდება ასიმეტრიული და შიგნით შემოსული. ცულის სამუშაო ნაწილი 11,6 სმ-ს უტოლდება. სატარე ხვრელი წაკვეთილი კონუსისებურია, ქვემოთკენ ვიწროვდება და კუთხეები მომრგვალებული აქვს. ყუის თავი ბრტყელია, თუმცა მას მკვეთრად გამოკვეთილი ფორმა არ აქვს. იგი 0,6 სმ სისქისაა. სატარე სიმაღლეში 3,5 სმ-ია. მისი ზედა – ფართო ნაწილი 4 სმ, ხოლო ქვედა ნაწილი 2 სმ-ის ტოლია. ცული სიმაღლით 17,8 სმ-ია.

ცული № III. საინვენტარო ნომერი: აკმ. №23387/8.

მუზეუმის საინვენტარო წიგნის მიხედვით ესაა „ნაჯახი, წერტილოვანი ნაჭდეებით“. ცული 2007 წელს მუზეუმს ამავე მუზეუმის თანამშრომელმა ბიძინა აფხაზავამ გადასცა.

ცული წელში მოხრილია ტარისკენ. ცულს წელი – შუატანი არ აქვს გამოკვეთილი. სატარე ნახვრეტის შემდგომ ცული შუატანში მკვეთრად ვიწროვდება, შემდგომ ფართოვდება და სწორი ხაზით უკანა ნიღრს უკავშირდება. წინა მხრიდან თუ შევხედავთ ცული სოლისებურია და აშკარად ჩანს, რომ მისი პირი და სატარე სხვადასხვა მასალისაგანაა დამზადებული,

შესაძლოა მჭედელმა თავდაპირველადაც ასე გადაწყვიტა, ანდა ცული მეორადი ნაწილებისგან შეარემონტა და ამგვარი შედგენილი სახით ცულმა ჩვენამდე მოაღწია. ცულის ტანზე წერტილებისაგან შედგენილი წრიული ორნამენტი გამოსახული. ცული სიმაღლით 12,2 სმ-ია. სატარე სამკუთხა-ტრაპეციული ფორმისაა და კუთხეებმომრგვალებულია. სატარე ნახვრეტი სიმაღლით 3,5 სმ-ია. ზევიტკენ 3, ხოლო ქვედა ნაწილში 1 სმ-ის ტოლია. ყუა ბრტყელია და გვერდებთან

შედარებით სქელი - 0,8 სმ-ია. ყუა დაჩეჩქვილია, რაც მიუთითებს, რომ თავდაპირველად იგი შედარებით უფრო სქელი იქნებოდა. ცულის პირი გორდაა. უკანა ნილრი წინასთან შედარებით 0,5 სმ-ით მაღალია.

ცული № IV. საინვენტარო ნომერი: აკმ. №23586/2.

მუზეუმში შემოსულია 2016 წელს მუზეუმის თანამშრომლის შოთა აბაშიძისაგან, შუახევის რაიონის სოფელ ქიძინიძეებიდან. საინვენტარო წიგნში გატარებულია, როგორ „ნაჯახი“.

ცული ძირითადად სწორი – შიგნით შემოწეული ტანისაა. შუბლის ხაზიც თითქმის სწორია, თუმცა სატარე ხვრელის ქვემოთ ერთგვარი ბურცობისებურად წინაა წაზნექილი. ამჯერად ძნელი სათქმელია მჭედელმა ამგვარი შაბლონით ცულს ეს ბლაგვი წანაზარდი რა მიზნით გაუკეთა. ცული სიმაღლით 16 სმ-ია. ყუა მცირედ გამოკვეთილი კონუსური ფორმისაა და სისქით 1,1 სმ-ია. სატარე ცულის ზომასთან შედარებით მასიურ

შთაბეჭდილებას ტოვებს. გვერდხედით ცულის ყუა და პირი თითქმის თანაბარია. სატარეს ნახვრეტი 5 სმ. სიმაღლისაა. ზემოდან ქვემოთ კონუსურად შევიწროებული. ტარის სიფართო ზემოთ 2,5 სმ, ხოლო ქვედა მხარეს 1,5 სმ-ია. ცულის სატარე სიგრძით 5,5/4,5 სმ-ია. სამუშაო პირის ზომა ნიღრებს შორის 7,5 სმ-ია. ორივე ნიღრი ბლაგვია. პირი სწორი, თუმცა ნიღრებისკენ მომრგვალებულია. ცულის წელი – შუატანი გამოკვეთილი არაა. სატარე ხვრელის ქვემოთ, შიდა მხრიდან, მცირე ქუსლისებური წანაზარდი აქვს, რომლის ქვემოთ ცულის შიდატანი უკანა ნიღრს სწორხაზოვანად უერთდება. წინასთან შედარებით უკანა ნიღრი შიგნითაა და, ამასთანავე, 2,5 სმ-ით მაღლაა აწეული.

ცული № V. საინვენტარო ნომერი: აკმ. №21142.

მუზეუმის საინვენტარო წიგნში აღნიშნულია, რომ ესა ნაჯახი. „კოლხურის“ ფორმის,

ოვალური პირით. მუზეუმში შესულია 1977 წელს ხულოს ექსპედიციიდან.

ცული დახვეწილი პროპორციებით ხასიათდება. ყუა ტრაპეციულია, ზედა მხრიდან სისქით 0,9 სმ-ია და მცირედ დაჩეჩკვილია. სატარე ნახვრეტიც ტრაპეციისებურია და ზემოდან ქვემოთ ვიწროვდება. ზედა ნაწილში 2,4 სმ, ხოლო ქვედა ნაწილში 1,5 სმ-ია. სიმაღლე 3,3 სმ-ს უდრის. სატარეს კედლები ზომიერად სქელია, სიგრძითაც ერთნაირია და 3,5 სმ-ის ტოლია. სატარეს ქვემოთ წელი მკვეთრად ვიწროვდება, და სწორედ უკავშირდება უკანა ნიღრს, რომელიც შიგნითაა მოქცეული და წინა ნიღრთან შედარებით 1,5 სმ-ით მაღლაა აწეული. ცულის სამუშაო პირი ოდნავ ოვალურია. ნიღრებს შორის მანძილი, ანუ ცულის პირი 8 სმ-ის ტოლია. წინხედით ცული სოლისებურია და შესამჩნევად სიმეტრიულიცაა.

ცული № VI. საინვენტარო ნომერი: აკმ. №19675/17.

მუზეუმის სანვენტარო წიგნში აღნიშნულია, რომ ესაა „ოთურა“ ოვალური პირით, სქელი ტანით. მუზეუმში შესულია 1969 შუახვევის ექსპედიციიდან.

ცულს მცირედ მოხრილი ტანი აქვს. შუბლის ხაზი სატარე ნახვრეტის ქვემოთ შიგნითაა შეწეული, ხოლო შემდგომ წინა ნიღრი ოდნავ წინაა წასული. უკანა ნიღრი უფრო შიგნითაა შეწეული და წინასთან შედარებით 1,5 სმ-ით მაღლაა. ყუა ბრტყელია და საგრძნობლად დაჩეჩკვილი, დეფორმირებული და გვერდზე გადაწეული. სატარე ნახვრეტი წაკვეთილ სამკუთხედს ჩამოგავს. სიმაღლე 3,5 სმ-ია. კუთხეები ოდნავ მომრგვალებულია. ცულის პირი მცირედ ოვალურია და 9 სმ-ის ტოლია. წინხედით ცული მკვეთრად გამოხატული სოლისებური ფორმისაა. ცული სიმაღლეში 14,5 სმ-ია.

ცული № VII. საინვენტარო ნომერი: აკმ. №2979/103.

მუზეუმის სანვენტარო წიგნში აღნიშნულია, რომ ესაა „კოლხურის“ ფორმის ნაჯახი, ოვალური პირით. მუზეუმში შესულია 1977 წლის ხულოს ექსპედიციიდან.

ცული გვერდხედით ასიმეტრიულია და შუაწელიდან შიგნით შეწეულია. წინხედით სოლისებური და შესამჩნევად პროპორციულია. ყუის სამივე გვერდი შედარებით სქელი და თანაბარია, რომელიც ქვემოთ თანდათან ვიწროვდება. სატარე

ნახვრეტი პროპორციის დაცვითაა გამოყვანილი და ტრაპეციისებურია, ზემოდან ქვემოთ ვიწროვდება. ზედა მხარეს 2,2 სმ, ხოლო ქვედა ნაწილში 1,5 სმ-ია. წინა ნიღრი მახვილკუთხაა. უკანა ნიღრი შეგნითაა შეწყული და წინასთან შედარებით 2 სმ-ით მაღლაა.

ცული № VIII. საინვენტარო ნომერი: აკმ. დროებითი №227.

დაცულია ექსპოზიციაში. მუზეუმის საინვენტარო ჩანაწერის მიხედვით ესა „ნაჯახი“, რომელიც მუზეუმში შემოსულია „ბათუმის სახელოსნოდან“, თუმცა ჩანაწერიდან ვერ დასტურდება „ბათუმის სახელოსნოს“ შესახებ სხვა დამაზუსტებელი ინფორმაცია.

აღნიშნული ცულის ფორმა საინტერესოა იმ თვალსაზრისით, რომ პირველი ჯგუფის ცულების საკმაოდ კარგი სახესხვაობაა. იგი ხასიათდება დახვეწილი პროპორციებითა და სიმეტრიულობით. ყუა სიგრძით 5,2/5,7 სმ-ია. ყუის სიმაღლე 4,3/4 სმ, ხოლო სისქეში 4,5 სმ-ია. ცულის

სიმაღლე წინა ნიღრის ხაზზე 17,5 სმ-ია. ცულის პირი მთლიანად შიგნითაა. უკანა ნიღრი წინასთან შედარებით 4 სმ-ით მაღლაა.

ცული № IX. საინვენტარო ნომერი: აკმ. №19852-4.

მუზეუმის საინვენტარო წიგნის ჩანაწერის მიხედვით ესაა: „ცული „ოთურა“, კოლხური ცულის მსგავსი, წელში ოვალურად მოღუნული ოთხკუთხა პირით“. 1971 წელს მუზეუმში შესულია ხულოს ექსპედიციიდან. ჩვენის აზრით ჩანაწერში ცულის სახელწოდებად „ოთურა“

შეცდომითაა მითითებული.

ფორმა-მოყვანილობის თვალსაზრისით ცული ძალზე საინტერესო ეგზემპლარია. იგი მეორე ჯგუფის ცულებთან მსგავსებასაც ავლენს, თუმცა მათგან ზომებით განსხვავდება. ეს ცული შესაძლოა პირველ და მეორე ჯგუფის ცულებს შორის ერთგვარ გარდამავალ ფორმადაც მივიჩნიოთ. ცულის სატარე ხვრელის სიგრძე 5,5/5,7 სმ-ია. წელის სიფართე 3,5

სმ-ია. სამუშაო პირის საგრძე 11 სმ. ცულის სიმაღლე 22 სმ-ია. აქვს კარგად, პროპორციების დაცვით გამოყვანილი სატარე ხვრელი: სიმაღლე – 5 სმ, სიფართე ზედა ნაწილში – 2.5 სმ, ქვედა ნაწილში, სადაც ტარი ოვალურად წვრილდება 2 სმ-ია. ცულს ზოგადად მოხრილი იერი აქვს. ოვალურია ცულის შუბლის ხაზიც. უკანა ნიღრი წინასთან შედარებით 5,5 სმ-ით აწეულია, რაც ცულის მოხრილ ფორმას უფრო თვალშისაცემს ხდის.

II ჯგუფის ცულები.

ცული № X. საინვენტარო ნომერი: აკმ. №20049/23.

მუზეუმის საინვენტარო ჩანაწერის მიხედვით ცულს „ლაზურა“ ჰქვია. მუზეუმში შესულია 1973 წლის ხელვაჩაურის ექსპედიციიდან.

ამ ჯგუფის ცულებს სხვა ცულებისაგან მკვეთრად გამოკვეთილი გრძელი სატარე ხვრელი ახასიათებთ. ყუა ბრტყელია. სატარეს ზედა ნაწილის, იგივე ყუას სიგრძე 12 სმ-ია, ხოლო ქვედა ნაწილი 10,7 სმ-ია. საკუთრივ ნახვრეტი ცილინდრულია, ანუ წინა მხარე უფრო დიდია და ტარის დაგება ცულის წამოცმით ხდება, როგორც ეს საერთოდ დამახასიათებელია ეთნოგრაფიული, მათ შორის, ჩვენთვის საინტერესო ორივე ჯგუფის ცულებისათვის. შესაბამისად სატარე ნახვრეტის სიმაღლე 4 სმ-იდან იწყება და 3,6 სმ-ს აღწევს. ტარი განივკვეთში კონუსური ფორმისაა და კუთხეებმომრგვალებულია. ცულის სიმაღლე 13,2, სმ-ია. წინა და უკანა ნიღრები ყუასთან მიმართებაში თანაბარ დონეზეა, ნიღრებს შორის მანძილი 15,2 სმ-ია, ცულის პირი ოდნავ მომრგვალებულია. ცულის წელის სიგანე 5,8 სმ, ხოლო სიმაღლე 2 სმ-ია.

ცული № XI. საინვენტარო ნომერი: აკმ. №20049/28.

მუზეუმის საინვენტარო ჩანაწერის მიხედვით ცულის ამ ვარიანტსაც „ლაზურა“ ჰქვია და ბრტყელი პირით ხასიათდება. მუზეუმში შესულია 1973 წლის ხელვაჩაურის ექსპედიციიდან.

ცულის ეს ვარიანტი მეორე ჯგუფის ცულების მსგავსია და ფორმა-მოყვანილობითაც ანალოგიურია. მცირე სახის სხვაობა მხოლოდ ზომებშია. ნიღრებს შორის მანძილი 16,5 სმ-ია. სიმაღლე 14 სმ-ი, წელის სიფართო კი – 5,3 სმ-ია. სატარე ნახვრეტის სიმაღლე 4,3 სმ-იდან იწყება და 3,3 სმ-ს აღწევს. ტარი განივკვეთში კონუსური ფორმისაა და კუთხეებმომრგვალებულია. სატარეს ქვედა ნაწილი გახეთქილია. ამ ცულის უკანა ნიღრი წინასთან შედარებით 1,3 სმ-ით მაღალია.

ცული № XII. საინვენტარო ნომერი: აკმ. №130.2.

ცულის ეს ვარიანტიც მეორე ჯგუფის ცულების ანალოგიური ფორმა-მოყვანილობისაა. იგი შუა წელში გადატეხილა და შემდგომ შეუდუღებიათ, თუმცა არასწორად. ამდენად ცული დეფორმირებულია. ეს ართულებს ზომის სიზუსტის დადგენას. ცულის სიმაღლე

დაახლოებით 16 სმ. იქნებოდა. წელის სიფართოე 5-5,5 სმ-ს ფარგლებშია. ნიღრებს შორის მანძილი 16,5 სმ-ია. ცული ორნამენტირებულია, რომელიც წერტილოვანი ჭდეებითაა მიღებული. ესაა ერთმანეთის პარალელურად მწკრივში დალაგებული ოთხკუთხა წერტილები, რომელთა შორის ზიგზაგური ხაზებია, ასევე, წერტილებით შედგენილი.

ცული № XIII. საინვენტარო ნომერი: აკმ.დრ. №130-1

ეს ცული მეორე ჯგუფის ცულებს შორის საინტერესოა იმით, რომ ტარის მიმართ მისი

ნიღრები თანაბრად დაშორებული, ანუ ცულის პირი და ტარი ერთმანეთის სიმეტრიულია. სატარე ხვრელის სიგრძე 11,5 სმ-ია. სამუშაო პირის სიფართოე 16,5 სმ. ცულის საერთო სიმაღლე მის შუა ნაწილში 14,2 სმ-ია. შუაწელი 6 სმ. სიფართისაა, ანუ ცულის ყუისა და პირის შემაერთებელი შუაწელი მნიშვნელოვნად ვიწროა, ვიდრე ცულის თავად პირი და ყუა. ეს გარემოება ამ სახის ცულებისათვის დამახასიათებელია.

ცული № XIV. საინვენტარო ნომერი: აკმ. №19974/29.

მუზეუმის საინვენტარო ჩანაწერის მიხედვით ესაა ცული „ოთურა“ ოთხკუთხა გრძელი ყუით. მუზეუმში შესულია 1973 წლის ქედის ექსპედიციიდან. ჩვენის აზრით ჩანაწერში

აღნიშნული ცულის სახელწოდებად „ოთარას“ მითითება შეცდმითაა გაკეთებული.

ცული მეორე ჯგუფის ცულებისათვის დამახასიათებელ ყველა ძირითად ნიშანს ატარებს. ცულის სატარე ხვრელის სიგრძე 11,5 სმ-ია, სამუშაო პირის სიფართოე 14,5 სმ-ია, სიმაღლე 14,5 სმ-ი, ხოლო შუაწელი 5 სმ-ი სიფართისაა, ანუ ცულის ყუისა და პირის შემაერთებელი შუაწელი ამ ვარიანტშიც მნიშვნელოვნად ვიწროა. ცულის ყუა შუა ნაწილში ჩაზნექილია, რაც სამუშაო პროცესის შედეგი უნდა იყოს.

ცული № XV. საინვენტარო ნომერი: აკმ. №1841.

დაცულია ექსპოზიციაში. მუზეუმის საინვენტარო ჩანაწერში მითითებულია, რომ ესაა „ნაჯახი „რუსულა“ ხის ტარით. ბათუმის სახელოსნოდან“. მუზეუმში შემოსულია 1929 წელს. ჩვენის აზრით ჩანაწერში აღნიშნული ცულის დასახელება „რუსულა“ შეცდომითაა

მითითებული.

აღნიშნული ცული კარგი ნახელავია, იგრძნობა დახვეწილი ფორმა, პროპორციულობა და სიმეტრია. იგი მეორე ჯგუფის ცულებისათვის დამახასიათებელ ყველა ძირითად ნიშანს ატარებს. ამ შემთხვევაშიც უკანა ნიღრი წინასთან შედარებით მაღალია

ცული № XVI. საინვენტარო ნომერი: აკმ. №1840.

ცული დაცულია ექსპოზიციაში. მუზეუმის საინვენტარო ჩანაწერში მითითებულია, რომ ესაა „ნაჯახი „ოთურა“, პირი ოვალური, ხის ტარით“. მუზეუმში შემოსულია 1929 წელს ბათუმის სახელოსნოდან. არც ამ შემთხვევაში ჩანს „ბათუმის სახელოსნოს“ შესახებ სხვა ინფორმაცია. ამ შემთხვევაშიც ცულის სახელი „ოთურა“ შეცდომითაა ჩანაწერში გაკეთებული.

ცულის ეს ვარიანტი მეორე ჯგუფის ცულებს შორის გამორჩეულია, რამდენადაც მისი პირი და წინა ნიღრი მეორე ჯგუფის სხვა ცულებისაგან მკვეთრად განსხვავდება. ცულის ამ ვარიანტს გორდა პირი და მახვილი, წინწაწეული წინა ნიღრი ახასიათებს. წინა ნიღრი ერთგვარი სამგერებელი იარაღის ასოციაციას ტოვებს, თუმცა ამგვარი ფუნქციის შესახებ დაზუსტებით რამის თქმა რთულია.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. კახიძე, ვიკერსი, მამულაძე, 2000: ა. კახიძე, მ. ვიკერსი, შ. მამულაძე. ადრე შუა საუკუნეების სამარხები ფიჭვნარიდან. – ბათუმის არქეოლოგიური მუზეუმის შრომები, ტ. I, ბათუმი.
2. კახიძე, 2010: ნ. კახიძე. სახელოსნო იარაღ-ხელსაწყოები და მათი კლასიფიკაცია (სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მასალების მიხედვით). – სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ეთნოლოგიის პრობლემები, ტ. III, ბათუმი.
3. მამულაძე, ქამადაძე, 2017: შ. მამულაძე, კ. ქამადაძე. 2014 წელს სოფ. სიმონეთში (ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტი) წარმოებული არქეოლოგიური გათხრების ანგარიში. – აჭარა: წარსული და ტანამედროვეობა, ტ. III, ბათუმი.
4. მგელაძე, ტუნაძე, 2007: ნ. მგელაძე, თ. ტუნაძე. საინტერესო აღმოჩენა გუბაზეულის ხეობაში (ზოტის კოლხური ცული). – ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტის შრომები, V, ბათუმი.
5. მინდორაშვილი, 2021: დ. მინდორაშვილი. არქეოლოგიური გათხრები პეტრა-ციხისძირში, ბათუმი.
6. რამიშვილი, 1974: ალ. რამიშვილი. კოლხეთის მატერიალური კულტურის ისტორიისათვის, თბილისი.
7. რეხვიაშვილი, 1948: ნ. რეხვიაშვილი. ქართული ცული. – საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე, XV-B, თბილისი.
8. რეხვიაშვილი, 1964: ნ. რეხვიაშვილი. ქართული ხალხური მეტალურგია, თბილისი.
9. სახაროვა, 1988: ლ. სახაროვა. კიდევ ერთხელ კოლხური ცულების ტიპოლოგიის შესახებ. – ძიებანი, I, თბილისი.
10. ქორიძე, 1965: დ. ქორიძე. კოლხური კულტურის ისტორიისათვის, თბილისი.
11. ჯაფარიძე, 1950: ო. ჯაფარიძე. კოლხური ცული. – საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე, XVI-B, თბილისი.
12. Крупнов, 1960: Е. И. Крупнов. Древняя история Северного Кавказа, Москва.
13. Микеладзе, 1990: Т. К. Микеладзе. К археологии Колхиды, Тбилиси.